

Anna Niiranen

Historialle omistettu elämä. Haastattelussa kirjailija Kaari Utrio

Kaari Utrio (s. 1942) on yksi Suomen luetuimmista kirjailijoista, jonka 1960-luvulla alkanut ura kattaa mittavan romaaniutuotannon ohella tietokirjallisuutta, kolumneja, luentoja, esitelmiä ja haastatteluja. Historian popularisointijana Utrio on vuosikymmenten ajan ollut Suomen suosituimpia. Tuottelias kirjailija jäi eläkkeelle vuonna 2017, mutta hän pitää lukijoihinsa edelleen yhteyttä Facebookin välityksellä. Lähihistoria-lehden haastattelussa Kaari Utrio kertoo pitkästä urastaan sekä pohtii historiallisen romaanin ja tutkimustiedon suhdetta ja historian popularisointia. Keskustelimme myös suomalaisen naisen asemasta ja tasa-arvon nykytilanteesta. Haastattelu tehtiin keväällä 2024 kirjailijan kotona Somerniemellä.

”Älyn, tiedon ja kaupallisuuden voitto”

Historia on aina ollut Kaari Utriota lähellä. Kiinnostus menneisyyttä kohtaan heräsi ensimmäisestä kirjasta, jonka tuleva kirjailija luki 7-vuotiaana. Lapsuudenkodin kirjahyllystä löytynyt Bernhard Estlanderin ja Eero Hietakarimiehen kokoama *Jokamiehen maailmanhistoria* (ilm. 1938) jätti lähtemättömän jäljen nuoreen mieleen. ”Sen jälkeen ei ollut epäilystäkään. Tiesin, että omistan elämäni historialle.” Läpi kouluajan historia oli Utrion suosikkiaine.

Oli siis itsestään selvää, että Kaari Utrio hakeutui opiskelemaan historiaa. Helsingin yliopiston pääsykokeissa oli kolmesataa pyrkijää, mutta Utrio pääsi sisään ensiyrittämällä. ”Ajattelin pitkään, että tulen tekemään väitöskirjan. Vaihtoehtona oli historian vanhemman lehtorin pätevyys.” Hän ei kuitenkaan koskaan auskultoinut eivätkä urasuunnitelmat tutkijana tai historianopettajana toteutuneet. Tie vei lopulta täysin toiseen suuntaan.

Valmistuessaan filosofian maisteriksi vuonna 1967 Utrio suunnitteli jo ensimmäistä romaaniaan. 1500-luvulle sijoittuva *Kartanonherra ja kaunis Kirstin* ilmestyi vuonna 1968. Sen taustalla oli Utrion Suomen historian pro gradu -tutkielma kuningas Eerik XIV:n ajan aatelista. *Anna*-lehden (1968)

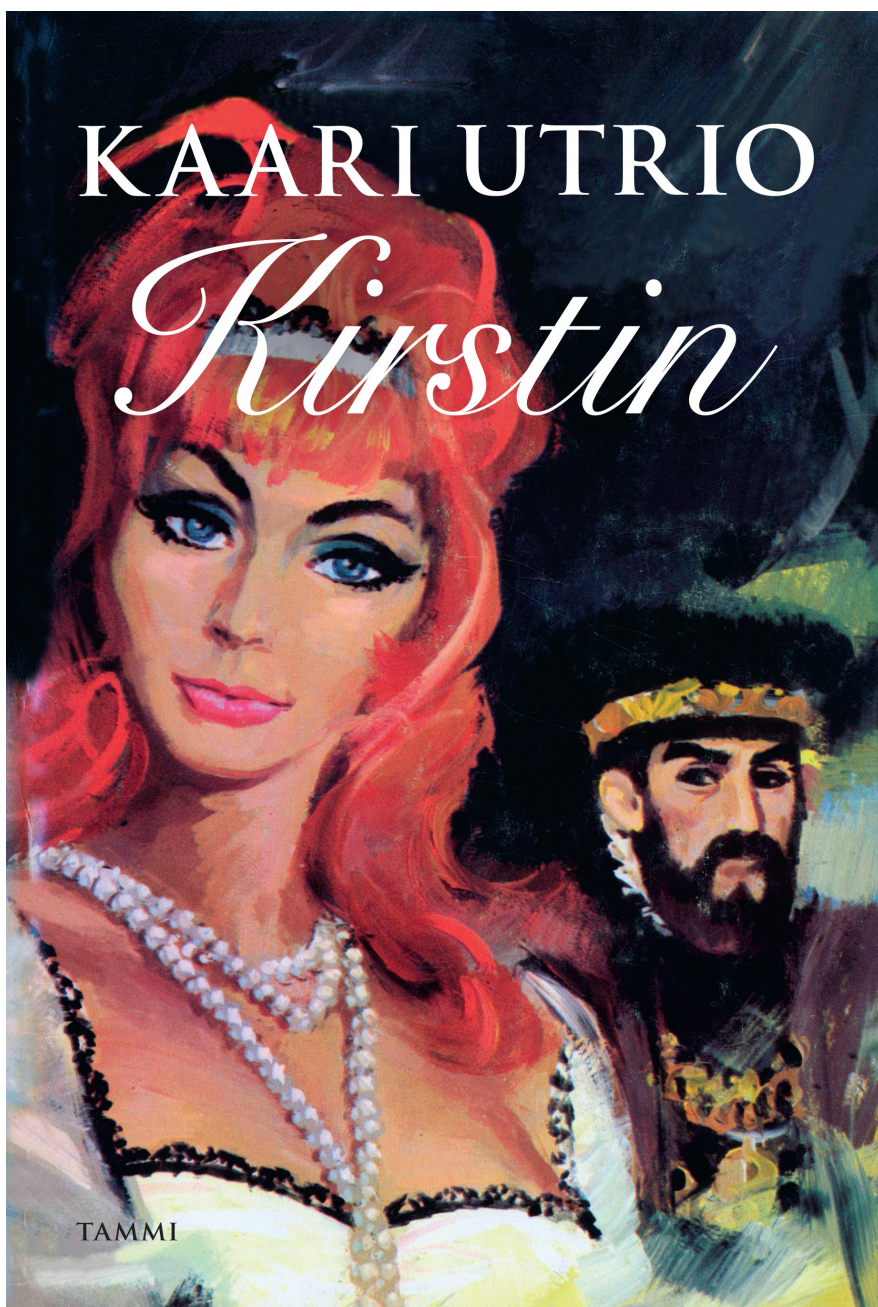

Kuva 1. Kaari Utrio kuvattuna kotonaan keväällä 2024. Taustalla on taiteilija Pekka Vuoren maalaama muotokuva kirjailijasta. Kuva: Anna Niiranen.

mukaan esikoiskirja oli ”älyn, tiedon ja kaupallisuuden voitto. Kaari Utrio näytti malliksi muille, kuinka helposti suomalainen bestseller syntyy kun niin halutaan.” Kirjassa oli ”hoviherroja, intohimoinen rakkaustarina, kuuluisien sukujen nimiä, lyhyitä yksinkertaisia lauseita, seikkailuja [...] ja taustalla vankka historiallinen asiantuntemus”.

Utrio hyödynsi uransa alussa myös yleisen historian laudatur-työtään, jonka pohjalta hän kirjoitti jatkokertomuksen *Alienor Eeva*-lehden vuonna 1969. Tutkielma käsitteli Englantia 1100-luvulla hallinneen Henrik II:n ja kuningatar Eleonoora Akvitaniaalaisen perhesuhteita. Utrion äiti Meri Utrio työskenteli *Eevassa* toimittajana, ja hänen kauttaan aloitteleva kirjailija sai yhdeksänosan tarinansa julkaistuksi.

Ura alkoi vauhdilla ja kirjoja ilmestyi joka vuosi. Kuitenkin vasta viidennen romaaninsa jälkeen vuonna 1972 Utrio havahtui itse tosiasiaan. ”Vasta silloin tiesin itse, että olen kirjailija. Se oli ollut selvää kaikille muille paitsi minulle itselleni.” Keskiajan Novgorodiin sijoittuva kertomus *Pirita, Karjalan tytär* sai erittäin myönteisen vastaanoton. Teos palkittiin valtion kirjalli-

Kuva 2. Utrion esikoisromaani *Kartanonherra ja kaunis Kirstin* ilmestyi vuonna 1968. Kirjan nimi lyhenyi uudemmissa painoksissa *Kirstiniksi*. Kuva: Tammi.

Kuva 3. Nuori kirjailija vuonna 1968. Kustantamon vaatimuksesta otettuja mustavalkokuvia käytettiin esikoiskirjan markkinoinnissa, vaikka Utriolla oli vaikeuksia tunnistaa itseään kuvista. Kuva: Kuvasiskot (yksityiskohta), Museovirasto.

suuspalkinnolla, ja se vakiinnutti Utrion aseman Suomen luetuimpien kirjailijoiden joukossa.

Katse rouvastuvan ovelta

Romaanikirjailijana fantasian ja tutkitun tiedon suhde on aina kiinnostanut Kaari Utriota. ”Mitä kirjoitamme on meidän käsityksemme, joka ei ehkä vastaa todellisuutta lainkaan. Pyrkimys kuitenkin on, että olisimme mahdollisimman lähellä kuvattua aikaa.” Kirjailijan mottona on ollut professori Jaakko Suolahden lause: ”Historiallisen romaanin tapahtumien ei tarvitse olla todennäköisiä mutta mahdollisia.”

Kaari Utrion romaanituotannossa on korostunut kaksi aikakautta. Keskiajasta hän kiinnostui teini-iässä luettuaan Eila Pennasen romaanin *Pyhä Birgitta* (1954) 1300-luvulla eläneestä ruotsalaispyhimyksestä ja aikakautensa merkinäisestä. Pitkä ja vaiherikas ajanjakso kiehtoi myös yliopisto-opiskelija Utriota, mutta Helsingin yliopistossa oli 1960-luvulla vaikeaa saada opetusta keskiajan aiheista. Myös arjen historia puuttui opetuksesta kokonaan. ”Asia, joka minua järkytti opiskelujen aikaan, oli että tavallisten ihmisten historiaa ei käsitelty lainkaan. Arkea tutkittiin kyllä kansatieteen puolella, mutta historiassa tutkimusaiheet koskivat valtaa, taloutta ja taidehistoriaa.” Opiskelutovereitakin kiinnostivat lähinnä 1800-luvun kulttuurihistoria ja 1900-luvun poliittinen historia. Utrio jäi keskiajan kiinnostuksineen yksin.

Keskiajan ohella hänen romaaninsa ovat sijoittuneet 1800-luvulle autonomian aikaan. Utriosta on ollut kiinnostavaa pohtia, miksi Suomesta tuli 1800-luvun alussa autonominen osa Venäjän keisarikuntaa, vaikka muutkin vaihtoehdot olisivat olleet mahdollisia. ”Työtäni on leimannut syvä uteliaisuus. Mitä enemmän perehtyy johonkin asiaan, sitä enemmän se kiinnostaa.”

Utrio korostaa, että myös hänen romaaninsa ovat aina perustuneet tutkimuksen muodostamalle kivijalalle. Tarina ja sen yksityiskohdat eivät saa olla ristiriidassa tutkitun tiedon kanssa. Joskus hän kuitenkin joutui venyttämään kertomustensa aikajanaa ja sijoittamaan tapahtumia vastoin tunnettua kronologiaa. Teostensa jälkisanoina hän kuitenkin pyrki aina kertomaan asiasta lukijoilleen.

Romaanikirjailijan luomassa omassa maailmankaikkeudessa pienten yksityiskohtien määrä on valtava. Utrio on korostanut työssään huolellisuutta. Siksi kirjoihin jääneet virheet ja epätarkkuudet harmittivat jälkikäteen. Eniten virheitä Utriolle sattui luonnontieteissä. Apua oli kuitenkin aina tarjolla: Utrio saattoi tarvittaessa ottaa yhteyttä eri alojen tutkijoihin, mikäli vastaan tuli kysymyksiä, joihin vastauksia ei löytynyt lähdekirjoista. ”Pitää soittaa ja kysyä. Ei ollut noloa kysyä hassunkurisiakin asioita.” Aina tosin tutkijoillakaan ei ollut antaa valmiita vastauksia – silloin piti turvautua omaan mielikuvitukseen.

Kaari Utrion kirjoissa päähenkilöinä ovat olleet naiset. Romaanien juoni rakentui menneisyyteen sijoittuvan rakkaustarinan ympärille. Kirjan pääpari oli tasavertaisia henkilöitä, mutta päätoimijana ja sankarina oli aina nainen. Tavoitteena oli kirjoittaa tarinan päähenkilö niin, että ”nainen toimii niin, ettei sitä huomata, että hän toimii.” Utriolle oli tärkeää, ettei hän esittä-

Kuva 4: Kaari Utrion kotona on yli 30 000 kirjaa. Hänen omaan tuotantoonsa mahtuu niin kertomakirjallisuutta kuin tietokirjojakin. Kuva: Anna Niiranen.

nyt kirjoissaan miehiä kurjina raukkoina – ehkä muutamaa juonen kannalta välttämätöntä hahmoa lukuun ottamatta.

Romaani rakentui aina saman kaavan mukaan: ensin piti luoda henkilögalleria ja sitten tapahtumapaikat. Paikkoja saattoi kirjasta riippuen olla jopa yli kolmesataa. Sen jälkeen tarina rakennettiin luku luvulta ja kohtaaus kohtaaukselta. Kirjailijan piti päättää, kuka kohtauksen näki ja miltä siinä tuntui. Kirjassa voitiin luoda katse yhtälailla rouvastuvan ovelta kuin ratsun selästä-

kin. Jokaisen lauseen piti viedä juonta eteenpäin ja tarinan jännitteen säilyä. Lopuksi viilattiin vielä pienet yksityiskohdat.

Tavoitteena oli mahdollisimman todenmukainen maailma. Kirjailija hallitsee yksinvaltiaana luomaansa maailmankaikkeutta, mikä on Kaari Utrion mukaan paitsi työlästä myös ihanaa. Historiallisen romaanin vahvuuksia ovat näkökulmien moninaisuus ja lupa astua sisään itselle vieraaseen aikaan. Historiallista ympäristöä ja tapahtumapaikkoja tarkastellaan yksilön silmin. Lukija voi kuvitella elävänsä itse kuvatussa maailmassa ja näkevänsä kirjailijan kuvaamat miljööt, interiöörit ja ihmiset. Utrio on sijoittanut romaaniensa tapahtumat usein todellisiin, olemassa oleviin paikkoihin. Utrio onkin vierailut itse monilla kirjojensa tapahtumapaikoilla myös ulkomailla.

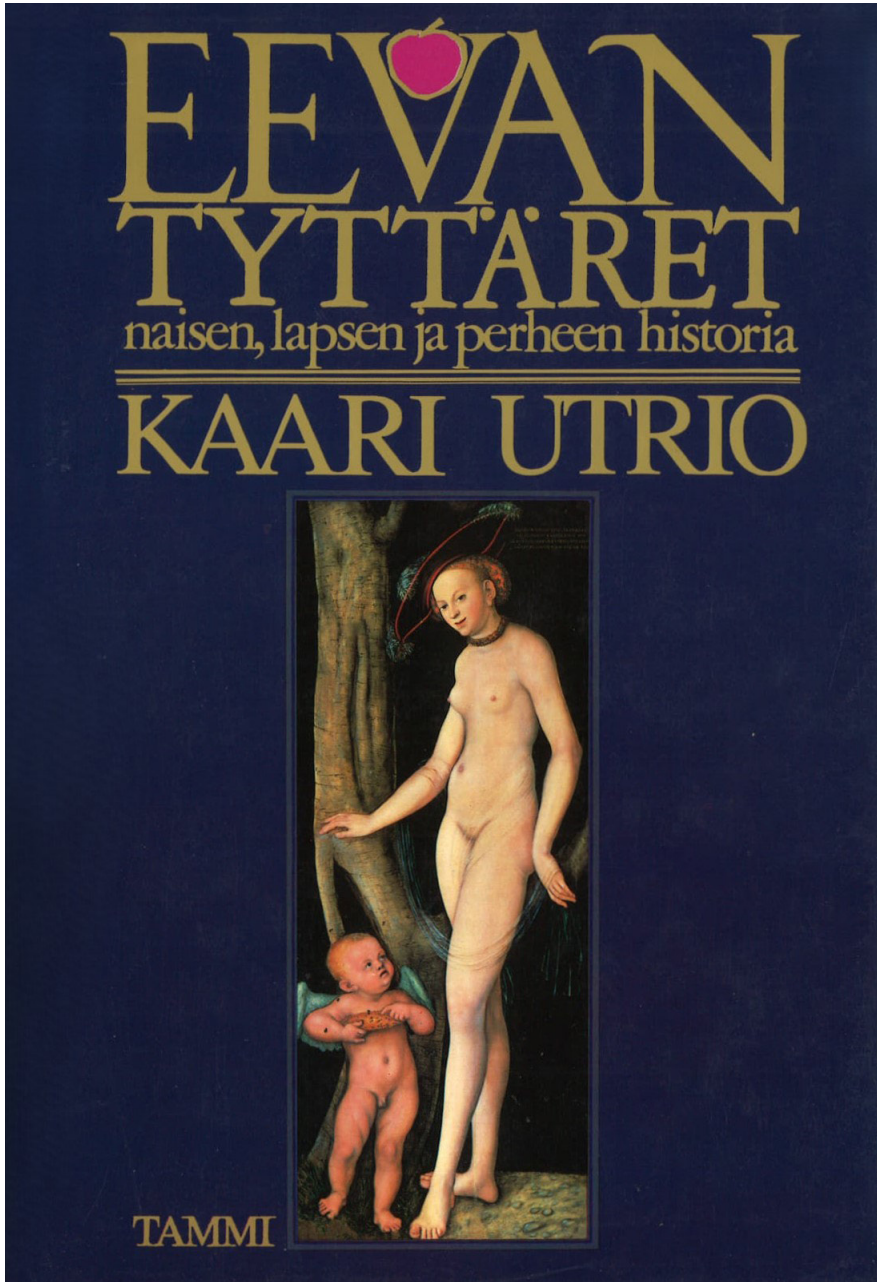
Yksi päämäärä Utriolla on ollut kirjailijana ylitse muiden. ”Kirjojeni tarkoitus on tehdä menneisyyden ihmiset eläviksi. He olivat ihmisiä, ja me olemme heidän jälkeläisiään. Mitä he kokivat, me kannamme sitä mukanaamme. Historia ympäröi meitä”.

Historiaa popularisoimassa – Tapaus *Eevan tyttäret*

Kaari Utrion tunnetuin tietokirja *Eevan tyttäret. Eurooppalaisen naisen, lapsen ja perheen historia* (1984) syntyi kaunokirjallisuuden sivutuotteena. Tehdesään taustatyötä Utrio luki paljon tutkimuksia naisen asemasta eri aikoina, mutta kaikki kerätty tieto ei mahtunut romaaneihin ja paljon kiinnostavaa materiaalia jäi kokonaan käyttämättä. Myös lukeva yleisö esitti kirjailijalle toistuvasti toiveita siitä, että Utrio kirjoittaisi tietokirjan naisten, lasten ja perheen historiasta.

1980-luvun alussa suomeksi tarjolla oli vielä hyvin niukalti tietoa perheen ja arjen historiasta. Naistutkimus oli vasta tekemässä tuloaan Suomeen ja tiedonmurusia tippui vain harvakseltaan suuren yleisön tietoisuuteen. Naisten historia ei muutenkaan ollut esillä julkisuudessa. Tai jos oli, mukaan mahtui yleensä tasan kaksi naista: Englantia 1500-luvulla hallinnut kuningatar Elisabet I ja Venäjän valistusajan keisarinna Katariina II Suuri.

Kirjailijan oma kustantaja Tammi ei innostunut tietokirjaideasta. Kustantamosta suunnitelmia kommentoitiin laimeasti: ”Naisten historia – kuka sellaisesta olisi kiinnostunut?” Vastauksena Tammen penseydelle Utrio lähestyi WSOY:n johtaja Hannu Tarmiota ja tarjosi ideaa kilpailevalle kustantamolle.

Kuva 5. Eevan Tyttäret herätti ilmestyessään syksyllä 1984 valtavasti huomiota. Kuva: Tammi.

Tammessa menestyskirjailijan liikettä pelästyttiin ja tietokirjalle näytettiin lopulta vihreää valoa.

Kirjailija sai vapaat kädet, vaikka kaikki piti tehdä itse ja maksaa omasta kukkarosta. Projekti paisui tehdessä, eikä tarina mahtunut sataan sivuun. Kirjaa tehtiin perinteisellä leikkaa-liimaa-taitolla. Tietokirjasta tuli perheprojekti: mukana olivat niin Utrion aviomies, tietokirjailija Kai Linnilä kuin pariskunnan 8-vuotias poikakin. Kuvitusta teokseen kerättiin Vatikaanin kirjastoa myöten.

Evan tyttäret ilmestyi syksyllä 1984. Kirjasta otettiin aluksi 16 000 kappaaleen painos, joka painettiin kustannussyistä Italiassa. Painosmäärä oli kustantajan mielestä iso riski. Ensimmäinen painos loppui kuitenkin jo ennen kuin kirja oli edes myynnissä kirjakaupoissa. Lopulta *Evan tyttäriä* myytiin yhteensä 154 000 kappaletta. Tietokirja on Utrion kaupallisesti menestynein teos.

Ilmestyessään *Evan tyttäret* herätti paljon huomiota. Lukeva yleisö otti sen innostuneesti vastaan, mutta osa historian tutkijoista suhtautui varauksellisesti Utrion luomaan versioon eurooppalaisen naisen, lapsen ja perheen historiasta. Kirjailijaa syytettiin tarpeettoman laajoista yleistyksistä ja naisten menneisyyden kurjistamisesta. Utrio muistaa myös, että osa mieskriitikoista suuttui, koska hän toi teoksessa esiin naisten tekemän työn historiaa. Kriitikoiden mukaan naisten roolia ei tarvinnut erikseen korostaa – se oli itsestäänselvyys eikä kuulunut tietokirjallisuuteen.

Osa arvostelijoista luki kirjaa akateemisena tutkimuksena. Utrio korostaa, että *Evan tyttärien* kohdalla puhuttiin koko ajan kahdesta eri asiasta: tieteestä ja tiedon popularisoinnista. Kirjailija on aina alleviivannut, että hänen teoksensa – niin romaanit kuin tietokirjatkin – ovat perustuneet historian tutkimukseen. Hän on ollut syvästi kiitollinen ammattitutkijoiden työstä ja on pyrkinyt nostamaan esiin erityisesti naisten tekemää tutkimusta.

Evan tyttärien saama vastaanotto kuitenkin osoitti, ettei Suomessa ollut vielä totuttu tiedon popularisointiin. Tietoa tuotettiin yliopistoissa, mutta sen kansantajuistaminen oli 1980-luvun alkupuolella vaikea pala akateemiselle tutkijakentälle. Palautteessa ei siksi aina osattu tehdä eroa tutkimuksen ja populaarin tietokirjan välillä. Erityisesti alaviitteiden puutetta kritisoitiin. Kustantaja oli kuitenkin kieltäytynyt painamasta kirjaan viitteitä, eivätkä ne olisi Utrion mielestä teokseen sopineetkaan.

Puhuessaan *Evan tyttärien* saamasta vastaanotosta Utrio nostaa esiin ystävänsä, historioitsija Heikki Ylikankaan tietokirjan *Härmän häjyt ja Kauhavan herra. Kuvaus puukkojunkkareitten ja virkavallan välisestä yhteenotosta*

1860-luvun lopulla (1974). Myös Ylikankaan teokseen suhtauduttiin varauksellisesti, vaikka sen tekijä oli jo nimeä saanut ammattitutkija. Ylikangas sai kärsiä teoksestaan ammatillisesti, vaikka tekikin lopulta pitkän uran historiantutkimuksen parissa.

Utrion itsensä kohdalla julkista höykytystä kesti ensimmäisen vuoden ajan. Kirjan saama kohtelu tuntui kirjailijasta välillä kohtuuttomalta. Positiivistakin palautetta toki tuli. Osa tutkijoista kiitti aiheen esille tuomisesta ja naisten historian näkyväksi tekemisestä. Esimerkiksi historiantutkija Aura Korppi-Tommola esitteli kirjan sen julkistamistilaisuudessa Helsingissä syyskuussa 1984. Päivi Setälän rahasto myönsi teoksen tekemiseen pienen apurahan.

Evan tyttärien saaman palautteen sävy on muuttunut vuosien aikana. Kriittinen palaute häveni ensimmäisen vuoden jälkeen. Utrio uskookin, että osa alkuaikojen arvostelusta johtui yksinkertaisesti kirjan suuresta suosiosista: teos oli esillä ja siitä puhuttiin, joten siihen oli helppo ottaa kantaa. Vuosikymmenen kuluessa historiantutkijat alkoivat itsekkin popularisoida tutkimustuloksiaan ja mielipiteet tiedon kansantajuistamisesta muuttuivat.

Jälkikäteen Utrio on *Evan tyttäriin* tyytyväinen, vaikka ei samanlaista teosta enää kirjoittaisikaan. ”Jos nyt tekisin kirjan eurooppalaisen naisen historiasta, pitäisin teemat samoina, mutta muuten kirjoittaisin *Evan tyttäret* eri tavalla.” Hän kuitenkin muistuttaa, että *Evan tyttäret* teki naisten, perheen ja arjen historiaa tunnetuksi lukevalle yleisölle. Mikrohistoriallista lähestymistapaakaan ei vielä juuri tunnettu Suomessa. ”En silloin vielä ymmärtänyt olleeni pioneeri, mutta tajuan sen nyt jälkeenpäin.”

E-pilleri, sukkahousut ja naisen asema

Kaari Utrio on kasvanut jo lapsuudestaan lähtien sukupuolten väliseen tasa-arvoon. Äidinäiti Anni Vitikainen oli innokas naisasianainen ja kannusti kolmea tytärtään kouluttautumaan ja hankkimaan itselleen ammatit. Utrion äiti Meri Utrio ei jäänyt koskaan kotirouvaksi, vaan työskenteli koko uransa ajan toimittajana. Toinen Utrion tädeistä oli talousopettaja ja kouluhallituksen ruokailun ja sosiaalisen toiminnan ylitarkastaja. Nuorempi tati taas oli Helsingin kaupungin asemakaavaosaston päällikkö. Perheensä naisilta Utrio oppi itseluottamusta ja uskoa omiin kykyihinsä. Nainen pärjäsi työelämässä siinä missä mieskin.

Utrion opiskellessa yliopistossa 1960-luvulla olettamus, että naiset jäivät valmistumisensa jälkeen hoitamaan kotia, oli hiipumassa. ”Ei kukaan opiskelutullakseen kotirouvaksi. Tiesimme, että töitä kyllä löytyy.” Silti yliopistolla miehiä kannustettiin tutkijan uralle, siinä missä naisten ajateltiin työllistyvän opettajina. Suurin osa Utrion naispuolisista opiskelutovereista aikoinen valmistumisensa jälkeen historianopettajiksi. Vain muutama jäi yliopistolle tutkijoiiksi. ”Seminaareissa pojat olivat äänessä ja heiltä kysyttiin. Aika rohkea täytyi olla sen tytön, joka sai äänensä kuuluviin”.

Puhuessaan sukupuolten tasa-arvosta ja naisten asemasta Utrio on välttänyt käyttämästä itsestään nimitystä feministi. ”Olin aina naisasianainen. Sana jätti enemmän liikkumavaraa eikä herättänyt samanlaisia negatiivisia reaktioita kuten feministi, johon liitettiin vastustettavia elementtejä.” Utrio arvelee, että 1970-luvun yleisissä mielikuvissa feminismi yhdistettiin vasemmistolaisuuteen ja taistolaisradikaaleihin. Sana nosti monilta niskakarvat pystyyn. Vasta esseekokoelmassa *Kiilusilmä feministi. Eli miksi en enää matkusta junassa* (2008) hän viittasi itseensä feministinä – ja silloinkin ironisessa mielessä.

Utrio ei ole koskaan liittynyt Naisliitto Unioniin eikä hän kuulunut sukupuolten tasa-arvoa 1960-luvulla ajaneeseen Yhdistys 9:ään. Hän tunsu monia yhdistyksissä toimineita ihmisiä ja kävi luennoimassa niiden tilaisuuksissa. Välimatka pääkaupunkiin vaikutti kuitenkin siihen, miten paljon kirjailija saattoi viettää aikaansa yhdistysten kokouksissa tai ottaa osaa niiden toimintaan. Kirjailijapari Kaari Utrio ja Kai Linnilä oli muuttanut Somerniemelle vuonna 1975. Välimatkan ohella lisänä oli kirjailijan kiireinen keikkaelämä: Utrio kiersi Suomea kertomassa kirjoistaan eri tilaisuuksissa ja tapahtumissa. Autottomalle ihmiselle jatkuva matkustaminen oli raskasta ja se vei paljon aikaa. Kirjoittaakin piti.

Utrion omana elinaikana suomalaisen naisen asema on muuttunut radikaalisti. Hän nostaa itse naisten vapautumisen symboleiksi e-pillerin ja sukkahousut. Sukkahousut helpottivat naisten arkipäivän pukeutumista, mutta e-pillerin ja kierukan merkitys on ollut valtava koko yhteiskunnan tasolla. Nainen saattoi ensimmäistä kertaa säädellä itse luotettavasti, halusiko tulla raskaaksi vai ei. Utrio kehuu myös kunnallista päivähoitolaitosta, joka on ollut työssäkävien perheenäitien paras ystävä.

Kirjailija haluaa korostaa, ettei Suomi olisi koskaan menestynyt yhteiskuntana ilman naisten tekemää työtä. Naisten työpanokselle oli kiihkeä tarve varsinkin toisen maailmansodan jälkeen. Naiset saivat kouluttautua ja tehdä työtä. Suomalaiset työmarkkinat olivat ja ovat edelleen kuitenkin jakautu-

Kiilusilmä feministi
eli miksi en enää matkusta junassa

KIRJOITUKSIA

KAARI
UTRIO

Tammi

Kuva 6: Kaari Utrion esseekokoelman *Kiilusilmä feministi* nimi oli ironinen. Hän on puhunut itsestään aina naisasianaisena. Kuva: Tammi.

neet sukupuolen mukaan, missä on Utrion mukaan sekä hyvät että huonot puolensa. "Asetelma ei ollut hyvä, mutta se helpotti naisten itsenäistymistä. Miehet eivät tunteneet itseänsä uhatuiksi samalla tavalla kuin jos naiset olisivat rynnänneet miesten aloille." Kotitöiden jakautuminen perheissä on kuitenkin ollut iso ongelma. Naiset ovat kantaneet päävastuun arjen pyörittämisestä ja niin sanotusta metatyöstä.

Tasa-arvokehitystä Utrio on kuvannut liikesarjalla "kaksi askelta eteenpäin, yksi taaksepäin. Ja taas kaksi askeletta eteenpäin." Hän muistuttaa, että kehitys ei ole ollut suoraviivaista, eikä saavutettuja asemaa tai etuja voi pitää automaattisina tai pysyvinä. "Aina tulee takapakkia. Naisasiaa täytyy pitää esillä koko ajan eikä saa antaa periksi. Mikään ei ole itsestään selvää." Toivonsa Utrio panee uuteen sukupolveen, joka on kasvanut aikuisiksi tasa-arvoisemmassa Suomessa. Varsinkin miesten näkemykset ovat muuttuneet tässä suhteessa, vaikka aina on ollut olemassa myös äänekäs vastustajien ryhmä.

Naiskirjailijakin on nykyään pelkkä kirjailija. Aikanaan Kaari Utrio ja hänen menestyneet naispuoliset kollegansa saivat ankaraa kritiikkiä tietyiltä mieskriitikoilta. Historiallista viihderomaania ei arvioitu omana kirjallisuuden lajinaan, vaan sitä verrattiin korkeakulttuurin hengentuotteisiin. Rakkaus, romantiikka ja seksi ritariajan linnoissa tai uuden ajan aateliskartanoissa eivät mieskriitikkoja kiinnostaneet eikä viihdettä pidetty poliittisesti tiedostavan ihmisen kirjallisuutena. Koska naiskirjailijoiden kirjat myivät hyvin ja lukijakunta koostui naisista, teosten täytyi olla automaattisesti roskaa. Kaari Utrion tuotantoon lyötiin rouvaspornon leima. Utrio ei kuitenkaan lannistunut arvostelusta, ja hän puolusti itseään ja kollegoitaan. "Meidän kirjamme oli suunnattu naisille. Palautteemme mieskriitikoille oli, että kukaan meistä ei lopeta kirjoittamista teidän takianne. Vastustus oli kova, mutta me jatkoimme eteenpäin."

Vaikka Utrio kirjoitti teoksensa ensisijaisesti naislukijoille, todellisuudessa myös miehet ovat aina lukeneet hänen kirjojaan. Lukijakirjeistä neljäsosa tuli miehiltä, jotka olivat kiinnostuneita historiasta ja halusivat tietää enemmän Utrion kirjojen maailmasta. Hän on saanut paljon palautetta myös monilta nuoremman polven historian tutkijoilta, jotka ovat löytäneet historian ainakin osittain Utrion kirjojen ansiosta. Lapsuudessa tai teini-iässä luetulla romaanilla tai tietokirjalla on voinut olla kauaskantoisia seurauksia.

Historian puolella

Kaari Utrio on pitkän uransa aikana seurannut lähietäisyydeltä suomalaista historiantutkimusta. Kirjailija korostaa, kuinka tutkimus on muuttunut koko ajan parempaan suuntaan, saanut uusia sävyjä ja syvyyttä ja monipuolistunut niin aiheiden kuin tekijöidenkin osalta. Ero 1960-luvun tilanteen ja tämän päivän välillä ei voisi olla suurempi. Suomalaista tutkimusta Utrio on seurannut etupäässä *Historiallisen Aikakauskirjan* sivuilta. Eläkkeellä ollessaan Kaari Utrio nauttii kirjallisuudesta lukijan roolissa, eikä hän etsi enää tietoa samalla tavalla kuin aktiivisen kirjailijanuransa aikana.

Historiantutkimuksen ohella toinen peruskivi Utrion uralla on ollut suomalainen kirjastolaitos. Pienestä Someron kirjastosta kirjailijalle tilattiin kaikki tarvittava ulkomaita myöten. Työ ilman kirjastoa ei olisi ollut mahdollista, vaikka myös oma kattava käsikirjasto on ollut kirjoittamisessa välttämättömyys. Utrion kotona on 30 000 kirjan kotivara. Alakerrassa ovat romaanit ja tietokirjallisuutta ympäri taloa. Oma kustantamo, suuriin lahjateoksiin erikoistunut Amanita toimii kodin yhteydessä. Nyt siitä vastuussa on seuraava sukupolvi. Asuintiloihin kuljetaan kustantamon tilojen kautta. Kirjoja on joka puolella, samoin taidetta.

Utrio on ollut hyvin tietoinen siitä, että hän on vuosikymmenten ajan ollut muovaamassa suomalaisten käsityksiä sekä keskiajasta että 1800-luvun tavoista ja tunteista. Utrion romaanit, tietokirjat, kolumnit, luennot ja esiintymiset ovat vaikuttaneet paljon myös siihen, miten suomalaiset ylipäätään suhtautuvat historiaan. Siksi kirjailija on tuntenut erityisen painavana vastuun siitä, millainen kuva menneisyydestä muodostuu ja jää lukijoiden mieleen. ”Kun kerron tarinaa, lukijat ovat ikään kuin koko ajan läsnä.”

Kaari Utrio haluaa korostaa, että historian kansantajuistaminen kuuluu kaikille – sekä tutkijoille että kirjailijoille. Kaikilla ei kuitenkaan ole taitoa eikä aikaa vaativaan tehtävään. ”Suomen kielen lause on hemmetin vaikea.” Utrio kuitenkin painottaa, että mitä tahansa tietoa voi popularisoida. ”Jos sen tekee hyvin, aina löytyy lukijoita.” Hänen mukaansa suomalaiset historiantutkijat ovat erityisen hienossa asemassa, koska suomalaiset ovat hyvin kiinnostuneita historiasta ja tahtovat tietää siitä juuri kirjojen kautta. ”Ei ole väliä, oppivatko ihmiset menneisyydestä romaaneista tai tietokirjoista. Toiset lukevat mieluummin yksilötarinoita ja toiset haluavat tietää instituutioista ja aatteista. Pääasia on, että historiatietoisuus säilyy, emmekä muutu historiattomiksi. Se olisi hirveintä, mitä voisi tapahtua.”

FT, historiantutkija Anna Niiranen työskentelee tutkijatohtorina Jyväskylän yliopistossa. Parhaillaan hän tutkii suomalaisten naistenlehtien yhteiskunnallisuutta 1960- ja 1970-luvuilla sekä pukeutumisen ja ulkoasun merkityksiä kylmän sodan aikaisessa diplomatiassa.

Lähteet

Aikakauslehdet

"008-uutisia." *Anna* 46/1968, 48.

Kirjallisuus

- Haavikko, Anna-Liisa. *Kaari. Kirjailija Kaari Utrion elämä*. Helsinki: Siltala, 2021.
- Karvinen, Eeva. *Debytantti pidoissa ja pannassa. Kaari Utrion Eevan tyttäret -teoksen vastaanotto 1984–85 naishistorian tutkijoiden yhteisön ja jokapäiväisten historian kuvien maailmassa*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Joensuu: Joensuun yliopisto, 2008.
- Katainen, Elina. "Naishistorian tutkimusta ja opetusta 1970–1980-luvulla." Teoksessa *Oma pöytä. Naiset historiankirjoittajina Suomessa*, toimittaneet Elina Katainen, Tiina Kinnunen, Eva Packalén ja Saara Tuomaala, 325–356. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2005.
- Kurvinen, Heidi. "Näkökohtia naishistoriaan ja historian käyttöön toisen aallon feminismissä." *Lähihistoria* 3, no. 1 (2024): 206–222.
- Lahtinen, Maiju. "Historiallisen romaanin ajankuvan rakentaminen." Teoksessa *Luova laji. Näkökulmia kirjoittamisen tutkimukseen*, toimittaneet Juri Joensuu, Nora Ekström, Tuomo Lahdelma ja Risto Niemi-Pynttäri, 90–105. Jyväskylä: Atena Kustannus, 2008.
- Niiranen, Anna, ja Pirita Frigren. "'Tuo Kaari on kyllä ihan mahdoton fantasiapakkaus!' Menestyskirjailijan muotokuva." *Historiallinen Aikakauskirja* 120, no. 3 (2022): 357–359.
- Utrio, Kaari. *Eevan tyttäret. Eurooppalaisen naisen, lapsen ja perheen historia*. Helsinki: Tammi, 1984.
- Utrio, Kaari. *Kiilusilmä feministi. Eli miksi en enää matkusta junassa*. Helsinki: Tammi, 2008.
- Utrio, Kaari. "Tuulimyllyt ovat hyödyllisiä laitteita." *Historiallinen Aikakauskirja* 116, no. 1 (2018): 82.
- Ylikangas, Heikki. *Härmän häjyt ja Kauhavan herra. Kuvaus puukkojunkareitten ja virkavallan välisestä yhteenotosta 1860-luvun lopulla*. Helsinki: Otava, 1974.